

Elfeledett városképi elemek

Beszélgetés Pados Gáborral az acb Galériában látható zománcmunkákról

JANKÓ JUDIT

Pados Gábor

A Zománcipari Művek bonyhádi gyárában 1968 nyarán rendeztek először zománccimpózi-umot, és 1972-ig Lantos Ferenc vezetésével egy alkotóműhely is működött itt. Pécssett számos épület, közintézmény homlokzatát díszítette zománccurkolat. Ezeket a dekorációkat a privatizáció után, a felújítások során eltávolították, és rendszerint kidobták. Az acb Galéria jóvoltából azonban jó néhány pécsi zománcmunka bukkant fel. Pados Gáborral, az acb Galéria tulajdonosával beszélgettünk.

Az elmúlt időszakban az acb Galéria több zománcmunkát mutatott be különböző fórumon. Honnan kerültek ezek elő?

PADOS GÁBOR: A Pécsi Műhely kapcsán kerültek a látóterünkbe. Nagyjából hat éve kezdtünk el a Pécsi Műhellyel foglalkozni, kezdetben az egyes művészek életútja kapcsán, majd a 60-as és a 70-es évek került az érdeklődésünk fókuszába, aminek az volt a közvetlen előzménye, hogy a kortárs galériák – beleértve az acb-t is – nem voltak eléggé sikeresek külföldön az általuk képviselt fiatal, illetve középgenerációs művészekkel. Nem voltunk képesek áttörést elérni, nem sikerült átadni az üzenetüket, és ezért fordultunk a gyökerekhez.

A nemzetközi trend is ebbe az irányba mozdult.

P. G.: Nem lenne igaz, ha most rábólintanék, hogy a nemzetközi folyamatok irányították a gondolkodásunkat. Megnehezítette a dolgunkat, hogy egyszerűen nem léteztek azok a szakkönyvek és elemzések, amelyekkel érthetőbbé tudtuk volna tenni a nemzetközi közeg számára az általunk képviselt művészeket. Persze nem egyedül az acb-t érintette

a dolog. 2013-ban a B55 galériában, a Kisterem és a Vintage galériákkal raktuk össze az első Bookmarks-kiállítást, aztán ez a sorozat folytatódott és máig tart. Az elmúlt öt évben különböző, főként nemzetközi, releváns helyszíneken, de itthon is mutattunk be komoly, átfogó, különböző neoavantgárd tendenciákat felvonultató válogatást a 60-as, 70-es évek hazai művészetéből. Sőt, egy angol nyelvű kötetet is megjelentettünk, a londoni Koenig Books gondozásában. A könyvben Hans Ulrich Obrist készítette a művészinterjúkat. Nagyon sokat jelent, hogy ő beszélgetett Bak Imrével, Jovánovics Györggyel, Keserü Ilonával, Ladik Katalinnal, Maurer Dórával, Molnár Verával és Nádler Istvánnal.

Miért éppen ez az időszak?

P. G.: „Szükségyszerűségből” kezdtünk el a 60-as, 70-es évekkel foglalkozni, aztán elragadott a siker, másrészt – ahogy mentünk előre az úton – egyre érdekesebb és értékesebb anyagokat fedeztünk fel. Azóta a raktárakba bekerült egy sor olyan mű, amelyekkel kapcsolatban meggyőződéseim, hogy értékmentést végzünk. A zománcmunkák is ilyenek. A raktár persze nem célállomása ezeknek műveknek. Azon dolgozunk, hogy a zománcművek történetét megismertessük a hazai és a külföldi közönséggel is.

Hogyan kerültek az acb Galériához ezek a zománccok? Mit lehet tudni a keletkezésükről?

P. G.: Egy pécsi barátom segítette felkutatni őket. Már ami megmaradt, mert sok darab valószínűleg a MÉH-telepen végezte. A bonyhádi zománccurkolatban Lantos Ferenc 1967-től kísérletezett, majd tanítványával, a ma Franciaországban élő Major Kamill-lal, és Máthé Gyulával, a gyár főmérnökével 1968-tól Épületzománc Alkotótábort szerveztek. A Pécsi Műhely tagjain kívül Pestről is érkeztek ide művészek, például Gyarmathy Tihamér, Papp Oszkár, Pauer Gyula, Fajó János vagy Bak Imre. A többség számára Bonyhád csupán néhány találkozást jelentett egy érdekes

LANTOS FERENC: *Ismétlődő elemek*, 1971,
zománczott acéllemezek, 140×120 cm HUNGART © 2019

PINCZEHELYI SÁNDOR és **HOPP HALÁSZ KÁROLY** a bonyhádi zománcgyárban

KISMÁNYOKY KÁROLY és **AKNAI TAMÁS** a bonyhádi zománcgyárban

művészeti technikával, Lantosnak azonban ez nagyon fontos volt. Ő összevonta a képző- és iparművészetet az építészettel, és egyfajta környezetművészetről beszélt, amelybe ezek a zománcmunkák nagyon is beleillettek. Bonyhád a 20-as évek európai avantgárd művészetének absztrakt, kísérletező vonalához kapcsolódik, benne van a pécsi Bauhaus hatása és a művészet demokratizálásának gondolata. Építőipari megrendelésre nagy méretű, sok elemből álló faldíszítmények készültek, kültérre és beltérre egyaránt. Ilyen volt Pécsett a Városi Könyvtár folyosójának hat négyzetméteres zománcburkolata vagy a bonyhádi zománcgyár falát borító ornamens, amelyet Lantos Ferenc tervezett. Lantos és tanítványai az építészethez szorosan kötődő műveket terveztek, szem előtt tartva, hogy alkalmasak legyenek egyfajta sorozatgyártásra.

A hordozók a bonyhádi gyár tepsijei voltak. Ipari célokra használt iszapzománcot égettek rájuk, általában éjszakai műszakban, megfűzve egy-két éjszakai munkást, hogy segítsen.

Fotó: Nádor Katalin

HOPP HALÁSZ KÁROLY: *Cím nélkül*, 1969, zománcozott acéllemez, 90×90 cm
HUNGART © 2019

A motívumok az op-art vagy a geometrikus absztrakció körébe sorolhatók, és legtöbbször variálható elemekből álltak. Ugyanúgy, mint a vászonra festett geometrikus absztrakt munkák esetében, az organikus formákat, a természetben megfigyelhető matematikai összefüggéseket, a Fibonacci-sor vagy az aranymetszés szabályait vizsgálták.

Lehet tudni, hogy melyik munkát ki csinálta?

P. G.: Pontosan tudjuk, melyiket ki készítette. Az persze igaz, hogy egyfajta közösségi hatás, közös stílus is megfigyelhető rajtuk. Erősen hatott rájuk az a Vasarelyhez köthető gondolat, hogy a művészet kerüljön ki az utcára, és legyen mindenkié, azaz ne csak a kiváltságosok élvezhessék. Vasarely szerint az emberekben megvan a képzőművészet iránti igény, a műveknek egyszerre kell formálniuk az emberek tudatát és környezetét. Emiatt születtek meg lakótelepeken, iskolákban vagy közösségi házakon ezek a művek. Ezért rendeltek meg olyan zománcmunkákat, mint például a Dél-Dunántúli Áramszolgáltató Számítóközpontján Lantos Ferenc fríze és térelemei.

A DÉDÁSZ épületét privatizálták a rendszerváltáskor, az új tulajdonos bérbe adta egy autóalkatrész-kereskedésnek, ők pedig lefestették az egész frízt piros festékkel, és kézzel ráírták a cég nevét. Én így, lefestve vettem meg mind a 240 darabot, amikor levették az épületről. Szerencsére az égetett zománcpapról le lehetett mosni a ráfestett réteget, egyébként is viszonylag egyszerű ezeket restaurálni.

Mennyire dokumentáltak ezek a munkák?

P. G.: Lantos Ferenc zománcmunkáiról íj. Gyergyádesz László írt könyvet, de Keserü Katalinnak is van egy kiváló kötete, ő a legjobb ismerője Lantos életművének. Szerencsére élnek olyan alkotók Pécssett, akik dolgoztak Bonyhádon, Pincehelyi Sándortól például rengeteg segítséget kaptunk, ahogy a nemrég elhunyt Kismányoky Károlytól és Fajó Jánostól is. Ezek mind egyedi alkotások, készült belőlük beltérre is, nem csak homlokzatra, sőt, kiállításokon is bemutatták őket. A Pécsi Műhelyről szóló könyvekben megtalálhatók a reprodukcióik.

Miért lett vége a bonyhádi alkotómunkának?

P. G.: Minden úgy történt, ahogy lenni szokott. A művésztelepek a munka mellett a bulizással egybekötött társasági élet színterei is voltak. Először nagy egyetértésben és remek hangulatban, egymást inspirálva zajlott a művészi alkotómunka, aztán előjöttek a konfliktusok. Például Lantos és a fiatal pécsi műhelyesek között is, művészeti kérdések tekintetében. A fiatalok jöttek a konceptuális gondolataikkal, melyeknek főleg a fotó volt hordozója. Lantos pedig másban gondolkodott, és mást képzelt el az ő karrierjükről is.

Mennyire számít unikálisnak, ami Bonyhádon, illetve Pécssett zajlott?

P. G.: A képzőművészet és az építészet sok helyen összedolgozott, de ami Pécssett és Bonyhádon történt, azt elég egyedinek látom. Zománcképeket terveztek persze mások is, Moholy-Nagytól Keith Haringig sokan, aztán a fiatalabbak – a Société Réaliste vagy Albert Ádám – is hozzányúltak a műfajhoz, de más formában. Talán az NDK-ban találunk párhuzamokat, ahogy a Kiscelli Múzeum Karl-Heinz Adler-kiállítása de is mutatta a közelmúltban, de jobbára csak a geometrikus absztrakt irány a közös, nem pedig a zománc mint hordozó.

Az utókor számára lett problematikus, hogy ez micsoda is tulajdonképp. Az absztrakció a képzőművészetben gyanakvással kezelt irányzatnak számított, míg az építészetben kedvelt stílussá vált, az utcán széles nyilvánosságot kapott. Mint annyi más, az sem lett kibeszélve, mi állt ennek az ellentmondásnak a hátterében. Az iparművészet és a képzőművészet viszonya itthon eleve problémás volt. Mielőtt Lantosék beemelték volna a képzőművészetbe a 70-es években, az iparművészet fogalma valahogy lejáratódott. Nem véletlen, hogy az egyetem is megváltoztatta a nevét, bár szerencsére ma már ez enyhült. Remélem, mi is hozzátevényünk ahhoz a felismeréshez, hogy a 60-as és a 70-es években elképesztően progresszív dolgok készültek itthon iparművészet címkével.